

นิทรรศการ

แม่โพลพ ใน ความเปลี่ยนแปลง

23 กันยายน – 31 ตุลาคม 2559

ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

แม่โพลพวง ใจ ความเปลี่ยนแปลง

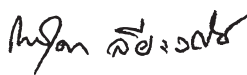
สารผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

ความสำคัญของการศึกษาประเพณีมิใช่เพียงการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานที่หรือชุมชนแห่งใดแห่งหนึ่ง แต่เป็นความพยายามในการทำความเข้าใจกับบริบทและเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีนั้น รวมถึงความคงอยู่และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

นิทรรศการเรื่อง **แม่โพสพในความเปลี่ยนแปลง** มาจากการทำงานระหว่างศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพุท ต.ไร่ชิง อ.สามพราน จ.นครปฐม ทั้งสองหน่วยงานต่างเรียนรู้และทำงานร่วมกันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ในการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ด้วยวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนางานพิพิธภัณฑ์ของตนเอง ในการสื่อสารเรื่องราวทั้งในอดีตและปัจจุบันกับสังคมอย่างต่อเนื่อง

แม้วัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพลดบทบาทและความสำคัญในสังคม แต่ในหลายชุมชนยังคงหลงเหลือร่องรอยหรือการปฏิบัติ ความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆ เกี่ยวข้องโดยตรงกับวัฒนธรรมข้าวและผลผลิตสำหรับการค้าและการยังชีพเกษตรกร เรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏในนิทรรศการมาจากมุมมองของชาวชุมชนในคลองบางซื่อและหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อสะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อต่อแม่โพสพ ทั้งที่สืบทอดและเปลี่ยนแปลงจากอดีต

ดิฉันในฐานะผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรขอแสดงความขอบคุณกับบุคคลต่างๆ ที่ร่วมทำงานในครั้งนี้ให้สำเร็จด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การทำงานวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมากกว่าสิบปีนี้เป็นประจักษ์พยานให้เห็นความตั้งใจของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรในการทำงานกับท้องถิ่น ด้วยการใช้พิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและข้ามกาลเวลาสำหรับผู้คนในสังคม

ดร.โสมสุดา ลียะวนิช

ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บทบันทึกเรื่องราวของคนกับข้าว (พ.ศ.2559)

บ้านคลองบางซื่อ ตำบลไร่ชิง
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

นิทรรศการเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำภาพยนตร์สารคดีบันทึกพิธีกรรมเกี่ยวกับแม่โพสพ บ้านคลองบางซื่อ ตำบลไร่ชิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม บทบันทึกนี้เป็นการจัดเก็บข้อมูลร่วมกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นองค์กรทางวัฒนธรรมที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน) ให้การสนับสนุนทางวิชาการ และในทางกลับกัน ศูนย์มานุษยวิทยาฯ ได้รับความรู้และความช่วยเหลือต่างๆ ในงานวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ดำเนินมากกว่าสิบปี

พิธีกรรมที่จะได้กล่าวต่อไปแบ่งเป็น 2 ลักษณะ หนึ่ง พิธีกรรมที่เป็นการสาธิตของยายกลุ่ม จันทรบำรุง การทำงานมาจากความต้องการบันทึกพิธีในระดับครัวเรือน อันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติแต่เดิม พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูดจึงจำลองพิธีกรรมดังกล่าว ตั้งแต่การเตรียมเครื่องถวายและการประกอบพิธี สอง พิธีทำขวัญข้าวที่จัดขึ้นโดยชาวชุมชนคลองบางซื่อและด้วยการสนับสนุนของเทศบาลเมืองไร่ชิง การทำขวัญข้าวและการเชิญขวัญแม่โพสพ งานดังกล่าวจัดขึ้นด้วยความต้องการของคนคลองบางซื่อใน “การรื้อฟื้น” ประเพณี และจัดต่อเนื่องกันทุกปี

การจัดงานทั้งสองลักษณะในเวลานี้มีบทบาทที่แตกต่างกัน ด้านหนึ่งเป็นเสมือนการรื้อฟื้นความทรงจำและบอกเล่าถึงคุณค่าของแม่โพสพ และในอีกด้านหนึ่งเป็นเวทีของการแสดงให้เห็นความเป็นท้องถิ่นสังคมที่เคยพึ่งพิงเกษตรกรรมแต่กำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในการขยายตัวของเมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรม

แม่โพลพ
ในความทรงจำ

แม่โพสพคือใคร ?

วรรณภา นาวิกมูล (2545) กล่าวถึงแม่โพสพในบทความเรื่อง “แกะรอยแม่โพสพ” ว่าเป็นเทพีแห่งข้าวเป็นบุคลาธิษฐานตามคติไทย ส่วนความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติเกี่ยวกับข้าวปรากฏในวัฒนธรรมข้าวอันเป็นรากฐานของประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในความเห็นของเสถียรโกเศศ (2492) ผีหรือเทวดาประจำพืชพรรณธัญชาติ มักนิยมนันว่าเป็นผีหรือเทวดาผู้หญิง ...เพราะข้าวเป็นสิ่งเลี้ยงชีวิตให้เจริญ เปรียบเหมือนมารดาที่เลี้ยงลูก เหตุฉะนั้นชาติต่างๆจึงมีความคิดเห็นร่วมกันว่าต้องเป็นผู้หญิง ฝรั่งชาติต่างๆ เรียกผีหรือเทวดาประจำข้าวว่าแม่ข้าวบ้าง แม่แก่หรือแม่เมียแก่บ้าง ก็ตรงกับของเราที่เรียกว่าแม่โพสพ หรือเพี้ยนเป็นพสพหรือประสพก็มี คือเป็นผีผู้หญิงไม่ใช่ผู้ชาย

รอย ฮามิลตัน (Roy W. Hamilton) (2003) กล่าวถึงชีวิตของข้าวที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเทวดาผู้อยู่เบื้องหลังกำเนิดของตน การประกอบพิธีกรรมในแต่ละช่วงเวลาของการปลูกข้าวจึงเสมือนหนึ่งการประกอบพิธีกรรมในช่วงชีวิตของเทวดาผู้หญิง ดังเช่นการประกอบพิธีเมื่อข้าว “ตั้งท้อง”

ฉะนั้น ในทัศนะของเอี่ยม ทองดี (พ.ศ. 2541) พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมข้าวที่สังคมสร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในการดำเนินชีวิต เพื่อความสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารและเพื่อความเป็นสวัสดิมงคล ความเป็นสุขของผู้คนและสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ด้วยความเชื่อดังกล่าว ปราณี วงษ์เทศ (2541) อธิบายว่ามนุษย์ต้องดูแลแม่โพสพเหมือนดูแลแม่ตัวเองต้องมีความกตัญญูต้องเคารพนับถือ มีกริยาที่สุภาพเรียบร้อย จะพูดจาหยยาบคาย พูดเสียงดังไม่ได้ แม่โพสพเป็นคนขวัญอ่อนเพราะถ้าเกิดความไม่พอใจจะหนีไปเลย และประวัติเคยหนีไปหลายครั้งด้วยความน้อยใจเวลาคนพูดเสียงดัง

**“ ลักษณะของพิธีกรรมเรื่องข้าวส่วนใหญ่
ก็จะเกี่ยวข้องกับการเอาอกเอาใจขวัญของข้าว
โดยมีแม่โพสพเป็นตัวแทน ”**

...พิธีกรรมต่างๆ จะดำเนินา ไถนาต้องเชิญแม่โฝสพมาก่อน ตั้งแต่ข้าวเริ่มตั้งท้อง ก็ต้องไปเอาอกเอาใจ หาอาหาร เปี้ยหวานมันเค็ม ไปบูชาแม่โฝสพ หรือว่าเมื่อเสร็จแล้ว จะนวด จะเอาข้าวเข้ายุ้งทุกอย่างนี้จะต้องมีพิธีกรรมเข้าไปประกอบ เพื่อก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือความมั่นใจว่าปีนี้มีข้าว แล้วปีหน้าต้องมีหรือว่าพันธุ์ข้าวที่มีจะต้องเก็บเอาไว้ เพื่อเป็นพันธุ์ในปีต่อไป

ยายกลุ่ม จันทร์บำรุง กล่าวว่า “...แม่โฝสพก็ผู้หญิงอยู่แล้ว โบราณเขาว่ามา คือปู่ย่าตายายทำมา เราก็อำตอเนื่องมาเรื่อยมา เดียวนี้เขาไม่ทำก็ไม่เห็นมีอะไร โบราณทำตอเนื่องมา เราก็อำเรื่อยมา มันเหมือนกับประเพณี ประเพณีเคยทำก็ทำมา เดียวนี้ไม่เห็นมีใครมาทำเลย

ทำขวัญข้าวตอนตั้งท้องนี้ทำทุกบ้าน แต่ตอนหลังเริ่มมาทำเป็นพิธีเรียกขวัญ เวลาจะเอาข้าวเข้าบ้าน เราหอบกระบุงเอาคานหาบไปเก็บข้าวทุกคันนา เพราะคันนามีลุ่มมีดอน ก็ไปเก็บและเรียกขวัญข้าวของเราเอง เอากระบุงไป ก็ไปเก็บอันละสองรวงสามรวง ข้าวทานหล่นเวลาเกี่ยวทานจะร่วง ทานจะติดซัง ก็ที่เขาเรียกไปเก็บข้าวตกกัน เราก็พูดของเราเรียกขวัญข้าวเข้าบ้าน

มาตอนหลังเขาก็มาทำกันที่คลองบางซื่อ แต่ก่อนโบราณไม่ได้ทำ ใช้เก็บเอาของใครของมัน เอากระบุงหาบไปและก็ไปเรียกขวัญข้าวของเราเอง อันนี้คือตอนเก็บเกี่ยวเสร็จเรียบร้อยแล้ว”

รูปปรากฏของแม่โฝสพ

ฉันทะ วารมัน (2502) บันทึกไว้ใน ตำรับเครื่องกลางของซ่ง “แม่โฝสพมีรูปองค์เป็นหญิงไทยแบบโบราณ คือ นุ่งผ้ายก ห่มผ้าสไบเฉียง ที่ศีรษะสวมกระบังหน้า มือขวาถือรวงข้าว นั่งบนเตียงตั้ง”

เอี่ยม ทองดี (2538) ในหนังสือเรื่อง “ข้าว วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง” กล่าวถึงนางโศลก “นางมีลักษณะเป็นหญิงสาว ท่าทางอ่อนช้อยสวยงาม ภาพของนางที่สร้างขึ้นเพื่อเคารพบูชาเป็นท่านั่งพับเพียบ มือขวาถือรวงข้าว มือซ้ายถือถุงข้าว แต่งกายนุ่งผ้าห่มสไบเฉียงแบบหญิงในวังสมัยก่อน”

สวมกระบังหน้า

ห่มสไบ

มือขวาถือรวงข้าว

นุ่งผ้ายก

นั่งบนเตียงตั้ง

แม่โพสพสำริดยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์
เป็นมรดกของครอบครัวลุงมานะ เกียรทวี

แม่โพสพในพิธีรับขวัญข้าว
ของชุมชนคลองบางซื่อ

แม่โพสพทำจากฟางข้าว
อยู่ที่มูลนิธิข้าวขวัญ

แม่โพสพจากการรวบोकข้าว
เพื่อประกอบพิธีทำขวัญ

สมัยนั้น
เคยทำนา
พึ่งพาธรรมชาติ

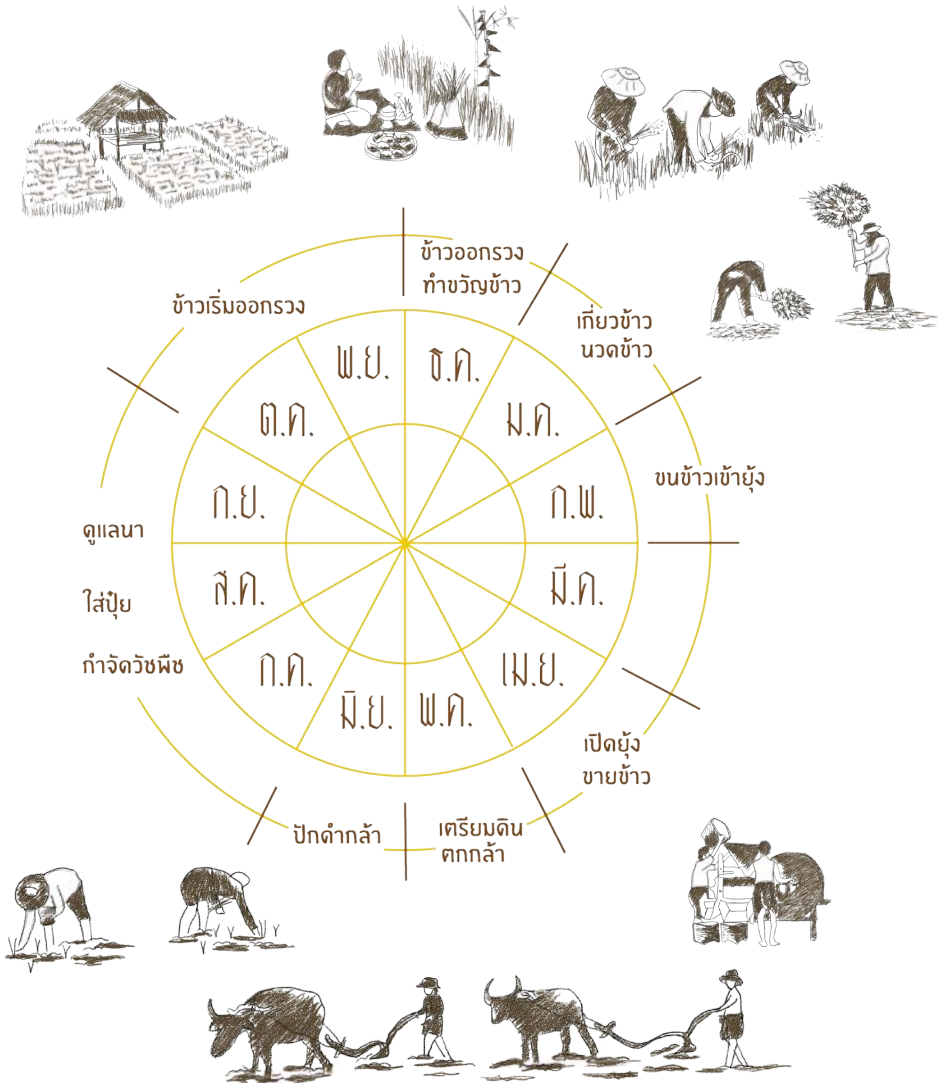
“เดือนสิบข้าวก็เริ่มตั้งท้องแล้ว ก็ทำขวัญข้าวกัน
แต่ต้องทำข้างขึ้นนะ ข้างแรมเขาไม่ทำกัน ”

ยายกลุ่ม จันทรบำรุง เล่าถึงชีวิตการทำนาครั้งอดีต

“ถ้าทางโบราณก็เรียกเดือนหก แต่ถ้าธรรมดาที่เรียกพฤษภาคม ก็ออกไปทำนากับพ่อ กับแม่ เลี้ยงวัวเลี้ยงควายสี่ตัวห้าตัว แต่ก่อนไถนาก็ต้องไถด้วยควาย พอทำไปประมาณ เดือนหกก็ตกกล้า ก็ต้องให้ได้เดือนหนึ่งถึงจะถอนได้ ถอนมาแล้วก็เอาไปดำ แต่ก่อนก็ใช้ดำ ทำนาคนเดียว

พอประมาณเดือนเจ็ดเดือนแปดกำลังดำนากัน ก็ต้องใช้น้ำวิดในคลอง ใช้ระหัดวิด แต่ถ้ารอน้ำฝนคงไม่ได้หรอก ตอนที่ป้าเป็นเด็ก มีคลองก็ต้องใช้เครื่องวิดน้ำขึ้น ถ้าฝนตก เมื่อไรมันก็ช่วยได้ ดีไม่ดีก็แย่งกันวิดน้ำในคลอง มึงก็วิดกูก็วิด บางทีวิดแทบไม่ทัน ดีๆ ก็ต้องลุกขึ้นมาวิดน้ำกัน ใช้ระหัด ใช้เครื่อง พอดำเสร็จก็ประมาณเดือนสิบ ข้าวก็เริ่ม ตั้งท้องแล้ว ก็ทำขวัญข้าวกัน แต่ต้องทำข้างขึ้นนะ ข้างแรมเขาไม่ทำกันนะ ไม่รู้โบราณ เขาเป็นไง ข้างขึ้นนี้ต้องทำในเดือนสิบ แต่ถ้าคนทำล้าหน่อย ข้าวก็จะออกล้าหน่อย บางคนก็ทำเกือบเดือนสิบเอ็ด ข้าวมันไม่เหมือนข้าวนาปรัง

เดี๋ยวนี้ข้าวนาปรังพอถึงกำหนดมันจะออก เดิวนี่ก็แบบที่ว่ามีการทำนาหลายหน สามเดือนเกี่ยว สามเดือนเกี่ยว บางคนปีนึงทำตั้งสามครั้ง...ข้าวที่มันปนเปื้อนที่เป็นข้าวปลูก เขาเรียกว่า ข้าวติดข้าว หญ้าทั้งนั้น ปนเปื้อนเยอะ แต่ก่อนนี่เราทำ ก็มีผักปอด หนวดปลาชุก ที่มันขึ้นเราก็ถอนได้ ผักแว่นมันจะขึ้นในนา เราก็ใช้ถอนเอา เดิวนี่หาไม่เจอแล้ว ฉีดยาตายหมด”

พิธีทำขวัญ
แม่โพสพ
เมื่อข้าพเจ้าทำ

พิธีทำขวัญแม่โฝสฟ

“...ข้าวทานกำลังท้องก็เอาด้ายสายสิญจน์มา แล้วก็เอาธงปัก ธงก็สามสี แต่บางคนก็ใช้สีเดียวคือสีขาว ใช้สามสีก็ได้ แล้วก็อ้อยปักตรงกลาง แล้วก็รวมข้าวสามกอ เอาด้ายผูกรวมกันไว้ แล้วก็ต้องมีกระจก มีหวี มีน้ำ มีแป้งหอมสารพัดทุกอย่าง น้ำมันใส่ผมนี้ต้องมีและก็มีมากพลู มันเทศ เผือก พร้อมไว้เลย และก็ของเปรี้ยวๆ พวกฝรั่ง ส้ม พุทรา อะไรก็ได้ของเปรี้ยวๆ ต้องมีไว้และก็อ้อย อ้อยเราก็ตัดแล้วหั่นเป็นข้อๆ ใส่กระทงเล็กๆ หมากพลู มะพร้าวอ่อน ขนมะจันอับใส่ถั่วงา มีลูกกวาดอะไรอย่างนี้ ก็จัดให้เขา แล้วก็เอาผ้าม่วงนุ่ง ข้าวสามกอกที่เรารวมเข้ามา แล้วก็มัดผ้าเป็นผ้าไหมหรืออะไรก็ได้ ห่มข้างบนอีกทีหนึ่ง และก็ใส่แหวนใส่สร้อย

แต่ก่อนนั้นไอ้พวกขโมย โจร มันไม่มีนะ เราก็ถอดสร้อยของเรา แล้วก็ใส่คล้องไปข้างบน แล้วก็ใส่แหวน มีอะไรก็ใส่ทั้งไว้ เสร็จแล้วเอาน้ำมันลูบไปข้าวที่เรารวมไว้สามกอ ลูบลูบ เอาน้ำมัน น้ำหอม แป้งประพรมให้เรียบร้อย และก็หวีมีกระจกพองไว้ มีข้าวปากหม้อที่เราหุงใหม่ๆ แล้วก็ตักไว้มีไข่ลูกหนึ่ง สิบบอกว่าเราต้องทำบายศรีด้วย บายศรีต้องใส่ข้าวใส่ขนมต้มแดง ต้มขาว ใส่ไว้ในบายศรี เหมือนที่เขาทำขวัญนาค ก็ต้องทำนะ ก็มีดอกไม้ธูปเทียน แล้วเราก็ทำขวัญ”

ยายกลุ่ม จันทร์บำรุง
อธิบายพิธีทำขวัญแม่โฝสฟ

เครื่องประกอบพิธี

ต้นข้าวแสดงบุคลากรพื้นฐานความเป็นสตรี ผ้านุ่งและสร้อยทอง แป้งและน้ำมันสำหรับใช้ประพรม ผลไม้รสเปรี้ยวในกระทง ผู้ประกอบพิธีนี้ทำพิธีที่หัวคันทากกล่าวคำเรียกขวัญแม่โฝสฟ พร้อมแต่งองค์ทรงเครื่อง จตุรูปเทียนและถวายเครื่องเช่น

บายศรีปากชาม

มีทั้งแบบห้าชั้นและเจ็ดชั้น ใช้สำหรับ
เป็นเครื่องบูชา

มะพร้าวอ่อน

ถือเป็นน้ำบริสุทธิเชื่อว่าดื่มน้ำมะพร้าวทำให้
คลอดง่ายลูกเกิดมามีผิวพรรณดี

ผลไม้รสเปรี้ยว

เชื่อว่าข้าวตังทอง เหมือนผู้หญิงท้อง
มีอาการแพ้ท้อง อยากกินของเปรี้ยว
แม่โพสพชอบของเปรี้ยว เช่น มะยม
มะม่วง ส้ม อ้อย ฯลฯ

ดอกไม้รูปเทียน

สำหรับบูชาแม่โพสพ

ธงระบุสถานที่ประกอบพิธี

ธงเป็นเครื่องหมายสำคัญระบุพื้นที่ทำขวัญ ธงเป็น
สามเหลี่ยม จะใช้สีขาวสีแดงหรือเป็นธงหลายๆ สีก็ได้
เย็บติดกับกิ่งไผ่มีพู่คั่นระหว่างผืนธง
ยายทองหยิบกล่าวถึงสีขาวของธง “เขาก็กว่าสีบริสุทธิ์ มีสามชั้น
ก็เป็นของแม่ธรณีชั้นหนึ่ง ของแม่คงคาชั้นหนึ่ง ของพระพาย...”

ผ้านุ่ง เครื่องประดับ

ผ้านุ่งสำหรับแม่โพสพ สมัยก่อนนิยมผ้าม่วง
พร้อมสไบ เครื่องประดับ มีเข็มขัด
สร้อยคอ แหวน

เครื่องประทินผิว

เครื่องหอม (กระแจะจันทร์) แป้ง น้ำอบ
น้ำปรุง น้ำมันใส่ผม กระຈก หวี

บทเชณขวัณแม่โพสพ โดย ยายกลุ่ม จันทรบำรุง

ศรีศรี วันนีวันดีจะทำขวัญแม่โพสพ
หงอกพะหงอนลั้มลูกกลอนจัดให้เป็นแผนก
ทั้งข้าวเหนียวข้าวเจ้าออกอยู่เรียงราย
ค้อมไปตามคมเคียว เมื่อแรกจะเกี่ยว
บนพื้นแผ่นแม่ธรณี นกอีลุ้มอย่าทำรัง
กึ่งอกพกคว่ำเรือล่่มจมน้ำ
แม่จันทวีแม่ลีโลดา เมื่อท้องยังอ่อน
อยากน้ำตาลโตนด ทั้งเครื่องวิโสธ
แม่ศรีแม่โพสพ แม่นพดารา
นกกระजิบนกกระจาบ
รอยข้าว รอยคน ที่ร่วงที่หล่น

มีดินกับฟามีเขาข้างหน้า
เมื่อแรกจะทรงครรรค์ตัดไบล้น
ลมพระพายพัดต้องอ่อนน้อม
เมื่อแรกจะชน ขออย่าให้ร่วงหล่น
นกอีคังอย่าเก็บเกล็ด นกอีเป็ดอย่าใช้
เชยพั้งะเอย ขวัณเอย
คอนหัวปลีรี อยากเปรี้ยวอยากหวาน
กระแจะหอมจันทน์น้ำมันลูบไล้ลาทา
เชยแม่มานุ่มม่วงผ้าใย ห่มไหมผ้าปุม
คาบแม่มาล่น รอยข้างรอยม้า
เชยแม่ม่า ขวัณเอย ขวัณเอย

บทเชณขวัณแม่โพสพ โดย ยายทองหยิบ ภิมรณ

ศรีศรีตั้งฟ้าทำนาเป็นข้าว
เมื่อตุมเมื่อตามท้องอ่อนๆ คอนหัวปลี
อยากน้ำตาลโตนด อยากของวิโสธ
แม่จันทร์กินรี แม่ศรีสุดา แม่นกปากเกล้า
เวียงหักคูกุคว่ำเรือล่่มจมน้ำ
ขวัณตกน้ำ ลูกจะลงนม
ขวัณหนีขวัณหาย ขวัณไปอยู่ป่า
เชยขวัณกลับมาเรือน
จนมาสู่บ้านช่องห้องหอ
กลับมาวางรังให้ล่่มบุรณ

พระอิศวรผู้เป็นเจ้าเมื่อแบกแอกแบกไถ
อยากเปรี้ยว อยากหวาน
มีรสโอชา กระแจะน้ำมันลูบไล้กายา
แม่อาวดารา เชยขวัณแม่ม่า
ขวัณเอย ขวัณเอยมา เชยขวัณแม่ม่า
ขวัณตกตรม ลูกจะลงร่อน
ขวัณอยู่ห่อหมกหญ้า ทำน้ำพรมนที่
ขวัณอย่าได้เขื่อนแซ
เรือนแพริมน้ำริมฝั่ง อยู่ ณ ที่ใด
ขวัณเอย ขวัณเอยมา

ตำบไล้ไร่
แฉ่งด้นโง
รึมผั่มม่น้ำท่ง

ตำบลไร่จึง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ครอบคลุมพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำท่าจีน และเป็นพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกข้าวและพืชสวน

พื้นที่พอจะแบ่งออกเป็น 2 บริเวณสำคัญ ได้แก่ พื้นที่ฝั่งคู้ ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดท่าพุท และบ้านเรือนโดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ส่วนฝั่งเลน หรือ “ฝั่งเกาะ” ซึ่งเป็นฝั่งตรงข้าม จะเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเพราะเป็นช่วงโค้งของแม่น้ำที่เลนและตะกอน เป็นธาตุอาหารอย่างดีสำหรับการเกษตรกรรม ลุงพนม ศรีสนิท กล่าวถึง “ดินโอชา” ที่สะท้อนความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก

คลองที่สำคัญในบ้านท่าพุทประกอบด้วยคลองฉาง คลองบางยาง คลองบางซื่อ คลองวัดท่าพุท คลองบางพร้าว ที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนบริเวณหน้าวัดท่าพุทและหน้าวัด ไร่จึงและแม่น้ำท่าจีนฝั่งถนนเพชรเกษม และคลองย่อยจากคลองหลัก ได้แก่ คลองรางเตย และคลองลาดตะเข้ คลองแต่ละคลองชุดในเวลาที่แตกต่างกันแต่ประโยชน์หลักเพื่อการเกษตรกรรม

ตัวอย่างเช่น คลองบางซื่อซึ่งเป็นคลองที่เลียบเลาะไปกับถนนไร่จึง 32 สร้างขึ้นใน รว พ.ศ. 2479 คลองดังกล่าวมาจากการขุดคลองโดยแรงงานของชาวบ้านหรือคลองรางเตย ได้รับการสร้างขึ้นในราวทศวรรษ 2490

**บ้านเรือนโดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ส่วนฝั่งเลน
หรือ “ฝั่งเกาะ” ซึ่งเป็นฝั่งตรงข้ามจะเป็นพื้นที่ที่
ความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเพราะเป็นช่วงโค้งของแม่น้ำ
ที่เลนและตะกอนเป็นธาตุอาหารอย่างดีสำหรับการเกษตรกรรม**

ณ. ๓๖๖๖๖
ที่หน้าราคาแพง
ตัวโรงงาน บ้านจัดสรร

พ.ศ.2507 – 2508

ตัดถนนสายวัดไร่ขิงถึงท่าพูด โดยใช้แรงงานคน

พ.ศ.2510

เปลี่ยนจากถนนดินเป็นถนนลูกรัง

พ.ศ.2515

หมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้

พ.ศ.2520

เริ่มมีการตั้งโรงงาน

แม่น้ำท่าจีน

คลองบางยาง

ถ.ไร่ขิง – ทรงคนอง

คลองบางซื่อ

ศาลแม่โพสพ

โรงเรียนวัดท่าพูด

วัดท่าพูด

พ.ศ.2530

ตัดถนนไร่ขิง-ทรงคนองโดยกรมทางหลวง

พ.ศ.2535

สนับสนุนรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ จำนวนโรงงานขยายตัวเพิ่มขึ้น

พ.ศ.2540

ชาวบ้านขายที่ดินให้โรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น

พ.ศ.2550

เปลี่ยนรูปแบบการปกครองจาก อบต. เป็นเทศบาลเมืองไร่ขิง

ตั้งแต่ราว พ.ศ. 2500-2520 การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเชื่อมกับกรุงเทพมหานคร ถนนเพชรเกษม ถนนพุทธมณฑล และต่อมาในช่วงทศวรรษ 2530 ถนนบรมราชชนนี บริเวณตำบลไร่จึงเป็นปริมณฑลที่สำคัญในการพัฒนาโรงงานอุตสาหกรรมและการขยายตัวของเมืองสำหรับที่พักอาศัยในแถบชานเมืองและอำนวยความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่กรุงเทพ มีถนนหลักที่ตัดผ่านเชื่อมโยงจากทรงคนอง ดอนหวาย และวัดไร่จึง และยังมีเส้นทางย่อยที่เชื่อมยังกับถนนพุทธมณฑลสาย 5

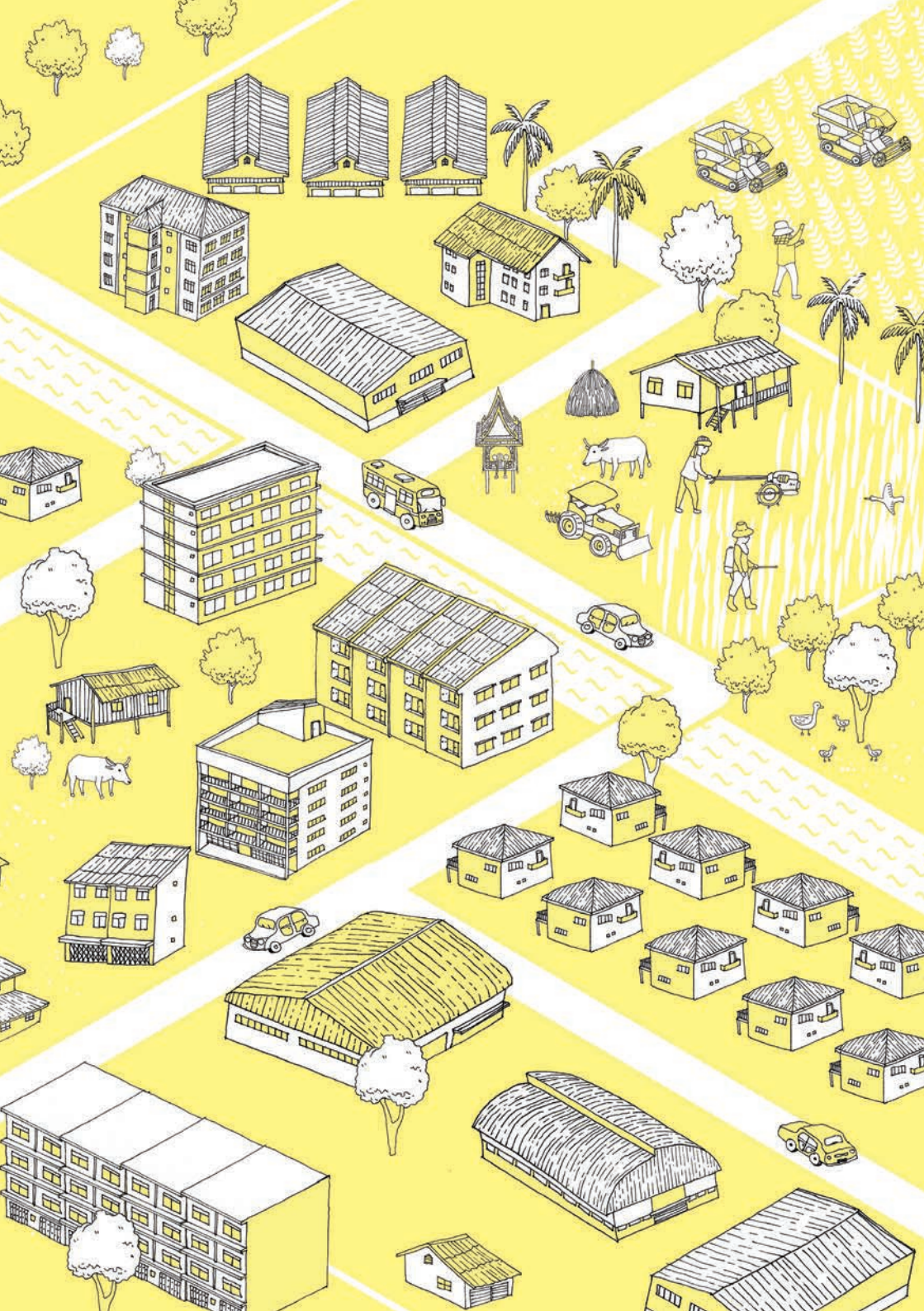
เส้นทางดังกล่าวเป็นทั้งปัจจัยเสริมให้บ้านท่าพูดเกิดการขยายตัว ดังจะเห็นได้จากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและโรงงานประกอบการทั้งใหญ่และเล็กตั้งเรียงรายกันตามริมแม่น้ำ ถนน และแทรกตัวคั่นกันระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมและที่พักอาศัย ในทางตรงข้ามเส้นทางถนนเป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขที่สร้างความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบการใช้ที่ดิน และส่งผลให้ที่ดินเปลี่ยนมือจากชาวบ้านสู่การครอบครองของเจ้าของกิจการทั้งรายใหญ่และรายย่อย

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสำคัญอย่างยิ่งกับระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ ราคาที่ดินเพิ่มสูงมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 2530 และส่งผลต่อการเปลี่ยนผู้ครอบครองที่ดิน รวมทั้งลักษณะของการใช้พื้นที่ จากเดิมที่ทำการเกษตรกรรมสู่การเกษตรกรรมผสมผสานกับภาคอุตสาหกรรมและบริการ

ที่ดินเปลี่ยนมือจากชาวบ้านสู่การครอบครองของเจ้าของกิจการทั้งรายใหญ่และรายย่อย ทว่าสภาพที่เห็นทุกวันนี้ บ้านคลองบางชื่อนั้นเปลี่ยนแปลงจากสภาพของบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมน้ำ อาศัยการสัญจรทางเรือ และใช้ลำคลองเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่

ลุงฮวด สุขพงษ์พันธ์ เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ “ตอนนั้น [ที่ดินในแถบนี้] เป็นทุ่ง ตั้งแต่ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกฯ เปลี่ยนมาก ก่อนชาติชายเป็นนายกฯ บ้านยังมุงจาก จะหาบ้านที่มุงกระเบื้องสักหลังยังไม่มี มองไปไม่มีตึก เป็นส่วนที่ไม่เจริญ ...พอชาติชายเป็นนายกฯ เชิญต่างประเทศมา ทำให้ที่ดินมีราคา ชาวบ้านขายมีสิบล้านไร่ บ้านขายสักห้าไร่ ก็สามารถสร้างบ้านได้แล้ว”

ความเป็นเมือง
มาถึง ในหัวไม่มีปลา
ในนาข้าว

รูปแบบของการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยมีมากขึ้น ตามจำนวนของโรงงานที่เข้ามาประกอบการในพื้นที่

โครงการบ้านจัดสรรหรือกระทั่งโครงการบ้านเอื้ออาทร ซึ่งเกิดเมื่อไม่นานมานี้ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนมือของเจ้าของที่ดินหรือกิจการ “บ้านเช่า” ที่เป็นการลงทุนโดยเจ้าของที่ดินเดิม ล้วนแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากร ที่เข้ามาเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งที่เป็นคนงานมาจากต่างจังหวัดและแรงงานข้ามชาติ การขยายตัวของโรงงานในพื้นที่ส่งผลต่อการรับรู้ต่อพื้นที่เปลี่ยนแปลงตาม “ความเจริญ” ทางเศรษฐกิจ และสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับการรับรู้ดังกล่าว คือการกล่าวโทษถึงปัญหาของสภาพแวดล้อมโดยมีสาเหตุมาจากโรงงานที่เข้ามาตั้งกิจการในพื้นที่

โรงงานอุตสาหกรรมก่อปัญหาสภาพแวดล้อม เช่น การปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำท่าจีน คลองท่าพูด คลองรางเตย ผู้เขียนเก็บข้อมูลจากผู้ที่อยู่อาศัยในคลองรางเตย กล่าวถึงปัญหาของกลิ่นจากสารเคมีที่ปล่อยลงในคลอง และคุณภาพน้ำที่ลดลงจนไม่สามารถใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภคได้

การ “ทำห้องเช่า” หรือการสร้างบ้านจัดสรร หรือโครงการการเคหะสถานของทางราชการ รูปแบบของการลงทุนในแต่ละประเภทที่พักอาศัยแตกต่างกัน เป็นไปเพื่อการตอบสนองต่อจำนวนประชากรแฝงและประเภทที่ย้ายถิ่นอย่างถาวร

ชีวิตที่เปลี่ยนไป
หันหลังให้บ้านมุงหญ้า
เข้าโรงงาน

การปลูกข้าวในช่วงสามสิบปีนี้อาศัยข้าวที่มีระยะเวลาการปลูกร้อยละวันหรือต่ำกว่านั้นเรียกว่า “ข้าวเบา” พันธุ์ข้าวดังกล่าวได้รับการส่งเสริมจากกรมการข้าว จึงเรียกด้วยอักษร “กข” นำหน้า

แม้พันธุ์ข้าว กข จะสามารถเก็บไว้ทำพันธุ์ได้ แต่เก็บได้เพียงสองหรือสามฤดูกาล แตกต่างจากพันธุ์ข้าวในท้องถิ่นที่เก็บไว้ทำพันธุ์ได้หลายฤดูกาลมากกว่า ความต้านทานโรคของข้าวเบาที่ต่ำเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกษตรกรต้องลงทุนซื้อสารเคมี ในการกำจัดวัชพืช และแมลงศัตรูพืชเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งลงทุนซื้อปุ๋ยเพิ่มเติมเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน แต่สารเคมีสำหรับกำจัดแมลงและปุ๋ยเพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้กับดินเป็นปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

สำรวย กันทวิ ประธานชุมชนบ้านคลองบางซื่อ

“คลองบางซื่อนี้ทำการเกษตร ทำนามากที่สุดนะครับ เกือบๆ พันไร่ พื้นที่เยอะที่สุดในตำบลไร่ขิง อาชีพเกี่ยวกับการทำเกษตร มีทำนาหลายร้อยไร่อยู่ แต่ทำสวนน้อย แต่ตอนนี้ก็ลดลงไปเยอะ เพราะพวกโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรรก็เข้ามาลงที่นี่ ทำให้การเกษตรลดลงไปเยอะ

...รุ่นเราน่าจะทำเกษตรกันรุ่นสุดท้ายแล้ว ลูกหลานก็ไม่เคยเข้ามายุ่งเลย ไม่สนใจมุ่งเรียนกันอย่างเดียว ตอนนี้คือก็ต้องจ้างกันอย่างเดียว จะไปไถเอง ร่างกายก็ไม่ไหวแล้ว ที่ผมทำเองได้คือเตรียมดิน จ้างเขาหว่าน ใส่ปุ๋ยใส่เอง แล้วก็จ้างเกี่ยวเท่านั้น”

ประเพณีรับขวัญ
แม่โฝสพ สืบสาน
สำนึกในบุญคุณข้าว

กำหนดจัดงานประเพณีประจำปี

“วันศุกรีแรก ข้างขึ้น เดือนยี่
ตรงกับช่วงเดือนมกราคมหรือกุมภาพันธ์”

จ่านง ทองประไพ

เลขานุการนายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองไร่ขิง

กล่าวถึงพิธีทำขวัญข้าวแบบในลักษณะทางการ
ที่มีการประกอบพิธีในปริมและมีหมอขวัญจากภายนอกเป็นผู้นำพิธี

“ประมาณสักสามสิบปีได้ที่เริ่มประกอบพิธีการทำขวัญข้าวในคลองนี้ เริ่มทีแรกก็เขาเรียก ตะพานบ้านเตี้ยหลัก ก็เริ่มทำอย่างที่ได้เกริ่นไปแล้วว่าเรามีการขยับที่กันหลายครั้งด้วยกัน เพราะว่าสมัยก่อนมันทำนาครั้งเดียวเท่านั้น เพราะถึงหน้าแล้งก็จะแล้งเลย แห้งรถก็จะวิ่งมาได้ไม่นานนี้ ก็จะชนของมาในนาก็มาทำพิธีกัน

คือจริงๆ แล้วคนโบราณเชื่อว่า เป็นการสำนึกในบุญคุณว่า ข้าวที่ได้รับประทานได้มาจากแม่โพสพ เราก็สำนึกในบุญคุณ ก็จัดทำศาลพระแม่โพสพ ในตอนเย็น มีการสวดมนต์เย็น ตอนเช้าในวันรุ่งขึ้น ใส่บาตร ทำบุญเลี้ยงพระ

เราทำต่อเนื่องมาจะสามสิบปีแล้วทำกันเป็นประจำทุกปีทั้งคนในคลองและคนแถวใกล้เคียงมาร่วม”

ศาลแม่โสพเป็นหลักหมายอย่างเป็นทางการ
ในการทำพิธีรับขวัญแม่โสพประจำปี ตั้งแต่วันที่ พ.ศ.2525

รูปเคารพแม่โสพภายในปริมพิธีรับขวัญ

เครื่องเซ่นไหว้สำหรับแม่โสพ
เช่น มะพร้าวอ่อน ผลไม้รสเปรี้ยว

ชาวบ้านนำพันธุ์ข้าวเปลือกใส่กระป๋องพร้อมดอกไม้ธูปเทียน
มาร่วมเพื่อเป็นศิริมงคล ก่อนนำไปเพาะปลูก

เครื่องประกอบพิธีพร้อมข้าวขวัญสำหรับเหตุการณ์เพาะปลูกใหม่

ในปัจจุบันเมื่อพิธีกรรมกลายเป็นเครื่องแสดงการสืบทอดประเพณี มีการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานปกครองท้องถิ่น ทำให้การจัดงานพิธีเป็นทางการตามไปด้วย ทั้งเครื่องไฟ เครื่องเสียงและวงปี่พาทย์ ที่เล่นสลับกับการสวดเจริญพระพุทธมนต์และการแห่และการร้องรับขวัญของหมอทำขวัญ โดยจ้างหมอทำขวัญจากภายนอกชุมชน แต่เดิมหมอทำขวัญภายในชุมชนเป็นคนทำพิธี แต่ตอนนี้หมอทำขวัญเสียชีวิตไปหมดแล้ว เช่น หมอน้อย เก่งการนา หมอบุญลือ จินดาวงศ์

“รูปแบบของงานเป็นทางการขึ้น แต่คนกลับน้อยลง”

ลุงนานะ เกียรติทวี

อธิบายถึงความหมายที่เปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม

“ราว พ.ศ. 2525 มีการตั้งศาลแม่โพสพ โดยนายแฉล้ม กันทวี อนุญาตให้ตั้งศาลในที่ดินของตน ต่อมาราว พ.ศ. 2553 เทศบาลเมืองไร่ขิง ก็มีการจัดสรรงบประมาณมา ก็อาศัยออกการ์ดเชิญ บัตรเชิญคนในตำบลไร่ขิงและพื้นที่ใกล้เคียงมาร่วมกันให้เยาะๆ เพื่อที่จะได้มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีเอาไว้ ...ในความคิดของผม ทำเพียงแค่ว่าให้รู้ว่าทำขวัญแม่โพสพ ...มันผิดกับเมื่อก่อนที่เขาไปทำอยู่ในนา เดียวนี้ไม่ใช่การทำตามฤดูกาล การทำนี้หมอขวัญที่ทำพิธี ไม่ใช่ของจริงดั้งเดิม จริงๆ แล้ว เขาทำในพื้นที่นา ในท้องนา กับดินเลย แต่เราไปทำอย่างนั้นไม่ได้แล้ว เราไปหาคนทำพิธีอย่างนั้นไม่ได้แล้ว เราก็เลยสร้างศาลขึ้น พอสร้างศาลก็อัญเชิญแม่โพสพเข้าไปไว้ ก็เรียกว่า “ศาลแม่โพสพ” ก็มีตั้งโต๊ะเครื่องสังเวย มีผลหมากรากไม้ ส่วนปริมพิธี เดิมทีเราก็ใช้เต็นท์ อันนี้ก็งบประมาณของส่วนราชการ มาสร้างเป็นโรงเรือนให้จัด ก็สะดวกไปอย่างหนึ่ง คือว่าเราไม่ต้องขนย้ายกัน

ถึงตอนเย็นมีพิธี เรียกสวดธรรมจักรกับปาวตันสูตร สวดเม็ล็ดพันธุ์พืช สมัยก่อนนั้น พระครูพิศาลสาธุวัฒน์ อดีตเจ้าอาวาสวัดท่าพูด ได้เสกทรายสวดใส่ให้ไปบางบ้านยังไม่ได้หว่าน ก็เอาเมล็ดข้าวมาร่วมพิธีสวด เป็นกลอุบายอย่างหนึ่ง ไปหว่านก็งอกงามดีที่เป็นต้นข้าวจริงๆ ก็เอาไปดำในแปลงนา บางคนก็เอาข้าวที่เอามาสวดนี้เอาไว้ทำพันธุ์ ถือว่าเป็นกำลังใจอย่างหนึ่ง”

នរោបេរះងា....
ងាយយ៉ាង
ក៏ប្រសើរណាស់

**“คนทำไม่ได้กิน ทำไปขายหมด
แล้วเราไปซื้อข้าวมากิน”**

ลุงมานะ เกียรติรวี

ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูดและงานฌาปนกิจ

กล่าวถึงความหมายที่เปลี่ยนแปลงของการเกษตรและความเชื่อในแม่โพสพ

“...ก็ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2520 หรือ 2522 ก็เลิกใช้วัวควาย ก็มาใช้เครื่องจักรแทน จนมาปัจจุบันนี้ การเกี่ยวข้าวก็ใช้เครื่องจักร การไถก็ใช้เครื่องจักร การตีดินใช้เครื่องจักร ก็เปลี่ยนจากยุคใช้รถไถคนเดินตามที่ปัจจุบันนี้ไม่ใช่ ...เรียกว่า ทำนาโดยวิธีจ้างทุกอย่าง ไม่มีอาชีพทำนาโดยแท้ เป็นบริษัทเข้ามารับเหมา แล้วมาตีดิน มาหว่านข้าว มาดำนา มาไถนา ทุกอย่าง เวลาเก็บเกี่ยว เขามีรถเก็บเสร็จ มันก็เปลี่ยนวิวัฒนาการไป เพราะมันรวดเร็ว แต่การจ้าง ใช้เงินเพิ่มสูงขึ้นทุกวัน เรียกว่าแข่งกับเวลากันทั้งนั้น แล้วผลิตผลไม่ได้ดีเท่าที่ควร ผลสุดท้าย กลับมาสนองกับตัวเราเอง คนทำไม่ได้กิน ทำไปขายหมด แล้วเราไปซื้อข้าวมากิน

ตอนนี้มีแต่พิธีกรรมให้เราเห็น เราทำเวียนเทียนแม่โพสพ แล้วไหว้แม่โพสพ แต่ในจิตสำนึกของเรา ไม่เหมือนคนโบราณ เขานับถือ ไม่เหยียบข้าวสั๊กเม็ด เห็นข้าวหก ข้าวหล่น เขาจะเก็บ เขาไม่เหยียบไม่ยำ

ในปัจจุบันนี้ เราทำพิธีต่างๆ เกี่ยวกับแม่โพสพเหมือนกัน แต่ในจิตวิญญาณมันไม่มี เมื่อก่อนนี้เขาคิดว่าข้าวยากมากแพง เขาต้องกินให้หมด ข้าวตักมาเท่าไรอย่าให้เหลือ คือมันสั่งสอนมาตั้งแต่เล็กๆ เราก็สามารถสืบทอดในจิตใจของเรา ข้าวนั้นมีความสำคัญต่อชีวิต ถ้าคุยกับคนแก่ คนแก่ก็จะนับถือ จะกินข้าวต้องยกมือไหว้สาธุ กินอิ่มแล้ว ยกมือไหว้ลาข้าว ลาแม่โพสพที่ให้ดำเนินชีวิต ให้เราอยู่ได้”

บรรณานุกรม

ฉันทะ วารมัน. **ตำรับเครื่องกลางของคลัง**. พระนคร: เขมบรรณกิจ, 2502.

ปรานี วงษ์เทศ. “ข้าวกับพิธีกรรม”. ใน **ข้าวกับวิถีชีวิตไทย**, บรรณาธิการโดย นันทิยา สว่างวุฒิธรรม, ประดิษฐ์ มงคลวิช, ประทีน แจ่มนาคและจุลภัสสร พนมวัน ณ อยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ 3., 189–99. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.

วรรณานาวิกมูล. “แม่โพสพ: ความทรงจำและสยาม-ไทยศึกษาในบริบทสากล”. ใน **พิพิธภัณฑ์วรรณานาวิกมูล: ความทรงจำและสยาม-ไทยศึกษาในบริบทสากล**, บรรณาธิการโดย นันทนัย ประสานนาม, 260–79. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี และกรรมการฝ่ายวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่วมกับสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์, 2556.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. **ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนลุ่มแม่น้ำท่าจีน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2554.

เสฐียรโกเศศ. “แม่โพสพ”. วารสารศิลปากร 3, ฉบับที่ 1 (2492): 76–84.

เอี่ยม ทองดี. **ข้าว: วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2538.

———. “วัฒนธรรมข้าว : พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา บทบาท การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่มีต่อคุณภาพชีวิต ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม”. ใน **ข้าวกับวิถีชีวิตไทย**, บรรณาธิการโดย นันทิยา สว่างวุฒิธรรม, ประดิษฐ์ มงคลวิช, ประทีน แจ่มนาค และจุลภัสสร พนมวัน ณ อยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.

Hamilton, Roy W. **The art of rice: spirit and sustenance in Asia**. Los Angeles: UCLA Fowler Museum of Cultural History, 2003.

สัมภาษณ์

กลุ่ม จันทร์บำรุง. สัมภาษณ์เรื่องแม่โพสพและความเปลี่ยนแปลงในสังคม บ้านคลองบางชื้อและบ้านท่าพูด ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม, 2559.

จำนง ทองประไพ. สัมภาษณ์เรื่องแม่โพสพและความเปลี่ยนแปลงในสังคม บ้านคลองบางชื้อและบ้านท่าพูด ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม, 2559.

ชุดิมา น้อยนารถ. สัมภาษณ์เรื่องน้ำท่วม พ.ศ. 2554 และความเปลี่ยนแปลงในสังคม ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม, 2556.

ทองหยิบ ภิรมย์. สัมภาษณ์เรื่องแม่โพสพและความเปลี่ยนแปลงในสังคม บ้านคลองบางชื้อและบ้านท่าพูด ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม, 2559.

พนม ศรีสนิท. สัมภาษณ์เรื่องน้ำท่วม พ.ศ. 2554 และความเปลี่ยนแปลงในสังคม ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม, 2556.

มานะ เถียรทวี. สัมภาษณ์เรื่องน้ำท่วม พ.ศ. 2554 และความเปลี่ยนแปลงในสังคม ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม, 2556.

มานะ เถียรทวี. สัมภาษณ์เรื่องแม่โพสพและความเปลี่ยนแปลงในสังคม บ้านคลองบางชื้อและบ้านท่าพูด ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม, 2559.

สำรวย กันทวี. สัมภาษณ์เรื่องแม่โพสพและความเปลี่ยนแปลงในสังคม บ้านคลองบางชื้อและบ้านท่าพูด ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม, 2559.

ฮวด สุษพงษ์พันธ์. สัมภาษณ์เรื่องน้ำท่วม พ.ศ. 2554 และความเปลี่ยนแปลงในสังคม ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม, 2556.

ขอบขอบคุณ

ยายกลุ่ม จันทร์บำรุง
ยายทองหยิบ ภิรมย์
ลุงมานะ เกียรติทวี
สำรวย กันทวิ
จำนงค์ ทองประไพ
ปณณทัต กฤษชัยพฤกษ์
เรืองทิพย์ จันทิสา
เทศบาลเมืองไผ่
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด

นิทรรศการ แม่โพสพในความเปลี่ยนแปลง

อำนวยการผลิต	ดร.โสมสุดา ลีชะวนิช
รับผิดชอบโครงการ	อภิรักษ์ ธรรมเสนา
เนื้อหา	ชีวิติชี บุนนเกียรติ
พิสูจน์อักษร	รุ่งตะวัน อ่วมอินทร์
ภาพประกอบ	สุวิวัฒน์ชัย ถิ่นกลาง พิสุทธิ ศรีหมอก
ถ่ายภาพ	ศิวพงษ์ วงศ์คุณ
ออกแบบศิลปกรรม	พิสุทธิ ศรีหมอก

ภาพยนตร์สารคดี แม่โพสพในความเปลี่ยนแปลง

สารคดีโดย พิสุทธิ ศรีหมอก

พิมพ์ครั้งแรก กันยายน พ.ศ.2559

จัดพิมพ์โดย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
20 ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร 10170
โทรศัพท์ 02-880-9429 www.sac.or.th

“แต่ในจิตสำนึกของเรา ไม่เหมือนคนโบราณ
เขานับถือไม่เหยียบข้าวสั๊กเม็ด เห็นข้าวหก ข้าวหล่น
เขาจะเก็บ เขาไม่เหยียบไม่ย่ำ ”

ลุงมานะ เทียรทวี

ศูนย์

